
LOKALNA
ZAJEDNICA I
INTEGRALNI
ODRŽIVI RAZVOJ

Kao što ljudi mijenjaju okoliše, tako i okoliši mijenjaju ljude. Učinci ove veze najčešće se pojavljuju u četvrtima/susjedstvima, selima, gradovima – na svim onim lokalitetima koje nazivamo zajednicama. Stoga nije čudno da „socijalni aranžmani uobičajeno nazivani zajednicama“ umnogome privlače pozornost sociologije okoliša. O tome svjedoči nemali broj empirijskih studija posvećenih upravo proučavanju posljedica okolišnih promjena na anatomiju zajednica. Unatoč tome, gotovo da i nema knjiga koje bi bile usredotočene upravo na „sjecišta ljudi, okoliša i zajednica“ (Gunter & Kroll-Smith, 2007: ix). Optirajući za intenzivnije proučavanje odnosa između zajednice i okolišnih kontroverzija, Gunter i Kroll-Smith podsjećaju na tvrdnju sociologa Williama Cattona, s početka 1980-ih, da „ne može postojati ekskluzivno ljudska zajednica“, nego da frazu „ljudska zajednica“ uvijek treba razumjeti samo kao „kratica za biotičku zajednicu kojom dominiraju ljudi“ (Catton, prema: Gunter & Kroll-Smith, 2007: 1). Tu je tezu, nedvojbeno točnu i iznimno važnu, skoro četvrt stoljeća kasnije na primjeren način „nadogradio“ sociolog Michael Bell, zahtijevajući da se proučavanje zajednice učini centralnom zadaćom sociologije okoliša. Bell, naime, cijelu situaciju rezimira na sljedeći način: „Ekologiju se često opisuje kao proučavanje prirodnih zajednica. Sociologiju

se često opisuje kao proučavanje ljudskih zajednica. Sociologija okoliša jest proučavanje njih dviju zajedno“, što se pokazuje kao „proučavanje... najveće od svih zajednica“ (Bell, prema: Gunter & Kroll-Smith, 2007: 1).

Do sredine 1990-ih održivost se uglavnom definirala i propitivala na globalnoj i nacionalnoj razini, no tada dolazi do svojevrsnog „lokalnog zaokreta“,²⁰ pa se tema održivosti sve češće javlja u okvirima rasprava o razvoju zajednice i pokušajima njezine realizacije na lokalnoj razini (Duxbury & Gillete, 2007: 2). To nije nimalo čudno već i stoga što „lokalnom“, kao određenom mjestu konkretnog življenja, zacijelo pripada uloga najvažnijeg poligona za svakodnevno prakticiranje ili, još bolje, življenje održivosti (Geiger & Zeman, 2010b; Zeman & Geiger, 2007). Moglo bi se zaključiti da se održivost, postajući tijekom posljednjih dvaju desetljeća sve važnijom i urgentnijom temom, konačno uspjela probiti do one razine na kojoj ima najviše smisla – lokalne zajednice. Tome je svakako pripomogla i činjenica da rasprave o održivom društvu ili održivom svijetu ostaju odveć apstraktne da bi bile razumljive (i čak smislene) većini ljudi. Zato se upravo u „mjeri u kojoj uspjela intervencija postaje dodirljivim aspektom lokalnoga života, povećava vjerojatnost da će održivost steći raširenu legitimnost koja se dosad pokazivala neuhvatljivom“ (Bridger & Luloff, 2001: 461).

„Održivost“ je svojevrsni lajtmotiv ovog i idućih poglavlja, pa već ovdje valja naznačiti odgovore na dva ključna pitanja: Što je uopće *održivost*? Što je *održivi razvoj*?

20 Taj se zaokret ekoloških rasprava prema lokalnome može dovesti u kontekst recentnog šireg zaokreta u sociologiji. Riječ je o teorijsko-metodološkom zaokretu sociologije prema svakodnevnom životu, o kojem referira ugledni poljski sociolog Piotr Sztompka (u članku znakovita naslova, *The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology*). Sztompka pokazuje da se tu, po svemu sudeći, ne radi o trenutačnoj „modi“, nego o velikim, dalekosežno značajnim promjenama na planu sociološke teorije i metodologije, pa i o mijeni sociološke *paradigme*. On, dakle, drži da se tu rađa nova, „treća sociologija“ – „sociologija socijalne egzistencije“, koja nasljeđuje „prvu“ („sociologiju socijalnih cjelina“) i „drugu“ sociologiju („sociologiju socijalnih atoma“ i socijalnih „subatomske čestice“) (Sztompka, 2008: 25). *Treća sociologija* glavni predmet svoga proučavanja nalazi u „socijalnim događajima“, pod kojima se misli na „ljudsko djelovanje u kolektivnim kontekstima, ograničeno akcijskim sposobnostima aktera, s jedne strane, i strukturalnim i kulturalnim okruženjem djelovanja, s druge strane“ (Sztompka, 2008: 25). Ta nova sociologija – *sociologija svakodnevnog života* – nije, inzistira Sztompka, nova disciplina ili područje sociologije, nego „nova perspektiva, kut gledanja ili vizija koja nam omogućuje da sva pitanja sociologije vidimo u novom svjetlu“ (Sztompka, 2008: 35). Pritom se ne zagovara ideja da „treća“ sociologija definitivno stavlja *ad acta* „prvu“ i „drugu“ sociologiju, nego se taj nov, svjež način aktiviranja sociološke imaginacije pokazuje komplementarnim starim pristupima, s kojima u budućnosti može interagirati na zanimljive, uzajamno poticajne načine.

Održivi se razvoj, primjerice, shvaća kao „koncept“, „vođeća slika globalnih regulacijskih perspektiva“, „globalna ekološka modernizacija“, „kultura samoograničavanja“ itd. (prema: Cifrić, 2002: 47). Taj je pojam/koncept globalnu popularnost počeo stjecati nakon objavljivanja tzv. *Brunland Reporta*, poznatog i pod naslovom *Our Common Future* (*Naša zajednička budućnost*), koji je, na zahtjev Opće skupštine Ujedinjenih naroda, 1987. godine podnijela Komisija Ujedinjenih naroda za okoliš i razvoj (*United Nations Conference on Environment and Development, UNCED*). U tom je dokumentu prvi put jasno artikulirana spoznaja o konačnosti planetarnih prirodnih resursa. Danas kad je ta spoznaja postala samorazumljivom, općepoznatom istinom, nije lako shvatiti iznenađenje i konsternaciju koju je njezino prvo objavljivanje izazvalo u svjetskoj javnosti. U spomenutoj je publikaciji održivi razvoj određen kao razvoj koji „izlazi ususret potrebama sadašnjih generacija bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“ (*Our Common Future*, 1987: 54). Tijekom idućih godina ta je ideja inspirirala i potaknula mnoge aktere diljem globusa – i u stručnom i u laičkom miljeu – da pokušaju artikulirati vlastite varijante definicije održivog razvoja.

Marija GEIGER ZEMAN
Zdenko ZEMAN
**Uvod u sociologiju
(održivih) zajednica:**
Lokalna zajednica
i integralni održivi razvoj

Primjeri definicija održivog razvoja i održivosti

Održivi razvoj je „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih naraštaja bez ugrožavanja mogućnosti budućih naraštaja da zadovolje svoje potrebe“ (World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, 1987: 54).

Održivi razvoj je „poboljšavanje kvalitete života dok živimo u okviru nosivog kapaciteta Zemljinih ekosustava“ (World Conservation Union, 1991; prema: Duxbury & Gillete, 2007: 1).

Održivi razvoj je proces promjena kojima se „korištenje resursa, strukture investicija, orijentacija tehničkog napretka i institucionalne strukture dovode u suglasnost s budućim i sadašnjim potrebama“ (Hauff, prema: Cifrić, 2002: 40).

„Održivi razvoj jednostavno znači da je sposoban očuvati samog sebe neograničeno dugo, da ne ruši i ne ugrožava uvjete svoje trajne reprodukcije“ (Kirn, 2000: 149).

„Održivi razvoj za većinu ljudi ne znači apsolutno ništa, i nikada neće“ (Francis Sullivan, bivši direktor WWF-UK) (prema: Sterling, 2005: 75).

„*Aloha 'aina, malama' aina, ahupua'a* stil življenja... *Aloha 'aina* jednostavno znači voljeti i poštovati zemlju, učiniti je

svojom i upravljati njome. *Malama 'aina* znači skrbiti za zemlju i njegovati je kako bi vratila natrag sve što trebamo da bismo održali život za nas i naše buduće generacije, a *abupua'a* je drevni koncept uporabe i upravljanja resursima utemeljen na življenju obitelji na dijelu zemlje koji povezuje planine s grebenima i morem.“ (<http://www.sustainablemeasures.com/Sustainability/DefinitionsCommunity.html>)

„Čovjek ima pravo iskorištavati prirodu ako može, ali granica postoji... Granica postoji. Ono što može iskoristiti, ono što može sav svijet iskoristiti, a ono što se ne iskorišćava drugi, ne možeš ni ti. I to je zabranjeno“ (Magda, prema: Geiger, 2009: 374).

„Što god nije ni biljki drago, nije ni meni. Jel treba je njegovati isto ko majka svoje dijete. Što više nju njegujemo, to je nama ljepše“ (Joso, prema: Geiger, 2009: 375).

„Čovjek je dio prirode. Ako se takneš u nju, ona će to vratiti“ (Ivo, prema: Geiger, 2009: 375).

Ideja održivog razvoja od svog je inauguriranja izložena mnogobrojnim, često vrlo žestokim, pa i diskreditirajućim prigovorima. Njezini joj kritičari predbacuju nedostatak vjerodostojnog znanstvenog utemeljenja, normativnost i nedovoljnu određenost, podložnost najrazličitijim tumačenjima, političkoj instrumentalizaciji itd. Ne ulazeći ovdje u detalje tih prigovora, možemo se, u određenoj mjeri, složiti s tvrdnjama o relativno nezadovoljavajućem stanju stvari u području konceptualizacije održivog razvoja. No svi ti prigovori i kritike ipak bitno ne umanjuju važnost i vrijednost toga koncepta. Jer postojeće definicije održivog razvoja – na tragu njegovih temeljnih određenja kao „razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnjih naraštaja bez ugrožavanja mogućnosti budućih naraštaja da zadovolje svoje potrebe“, odnosno kao „poboljšavanja kakvoće života dok živimo u okviru nosivog kapaciteta Zemljinih ekosustava“ – mogu funkcionirati (i doista funkcioniraju) kao učinkoviti orijentiri svakog ekološki osviještenog djelovanja. To je tako i stoga što uopćenost i normativnost mnogih varijanti definicije održivog razvoja, nasuprot površnom prvom dojmu, nisu nužno negativne crte. One, naime, ne rezultiraju nikakvim pogubnim nejasnoćama, a, strogo uzevši, upravo iz njihove uopćenosti proizlazi njihova globalna relevantnost. One se stoga mogu primijeniti na vrlo različite situacije, za osmišljavanje i planiranje kontekstualno senzibiliziranih taktika i strategija djelovanja. Tu njihovu aplikabilnost, na koncu, već tri desetljeća uvjerljivo dokazuju i bezbrojni ekološki osviješteni akteri

razasuti diljem planeta, koji – vođeni (i) tim smjernicama (čija neodređenost tolikima smeta) – djeluju ondje gdje treba djelovati, „na terenu“, pronalazeći rješenja primjereni izazovima konkretnih životnih situacija.²¹

Logiku takve – autonomne i kreativne – primjene uopćenih ideja i smjernica u nekom konkretnom, lokal(izira)nom kontekstu, precizno opisuje fizičar Hans-Peter Dürr kad konstatira da se održivost, dakle, „ne postiže točnim slijeđenjem sasvim određenih recepata, nego kroz otvoreno, pažljivo, obazrivo, fleksibilno, kreativno, osjećajno i voljeno životno stajalište“ (Dürr, prema: Cifrić, 2002: 49). Tako se, potvrđuje i Robert Rhoades, pokazuje da, „na koncu, potraga za održivošću jest lokalni pothvat ne samo zato što je svaka zajednica ekološki i kulturalno jedinstvena nego i zato što njezini članovi imaju specifične, mjesno utemeljene potrebe i zahtjeve“ (Rhoades, prema: Duxbury & Gillete, 2007: 2). Razumijevanje tih „mjesno utemeljenih“ potreba i zahtjeva jest važna, zacijelo i najvažnija komponenta u određivanju načina na koje će se manifestirati i aktivirati „kreativno, osjećajno i voljeno životno stajalište“.

Marija GEIGER ZEMAN
Zdenko ZEMAN
**Uvod u sociologiju
(održivih) zajednica:**
Lokalna zajednica
i integralni održivi razvoj

Neki novi pristupi – integralni održivi razvoj

Mogućnosti održivog razvoja u prvim su godinama javnog života te ideje uglavnom bile propitivane (a često i osporavane) s obzirom na zahtjeve ekonomske sfere, koja dominira životom modernih (i manje modernih) društava. Posljednjih se godina, međutim, afirmirala i jedna ideja koja ukida „monopol“ ekonomije u determiniranju okolišnih pitanja. Radi se o ideji integralne održivosti, odnosno integralnog održivog razvoja.²² Taj koncept održivosti zahtijeva da se „socijalni, ekonomski i okolišni čimbenici unutar ljudskih zajednica promatraju interakcijski i sistematski“ (Maida, 2007: 1). Ono što je zajedničko svim interpretacijama ideje integralne održivosti može se svesti na postavku da uspješno društveno prakticiranje održivosti nije moguće ako se naponi u tom smislu ograniče na jednu

21 U literaturi, a donekle i u praksi evidentan je konflikt između različitih interpretacija održivog razvoja s obzirom na „tip“ ili „struju“ aktera uključenih u raspravu (znanstvenici, političari, aktivisti...). Jedna se od podjela očituje u opreci između tzv. *tehnicističke* i tzv. *humanističke* struje. Dok prva zagovara tehnička i tehnološka rješenja okolišnih (i svih drugih) problema, druga nezaobilazan uvjet rješavanja okolišnih problema vidi u novim političkim rješenjima i izazivanju „dubljih promjena“ u društvu (McNeill, prema: Maida, 2007: 1).

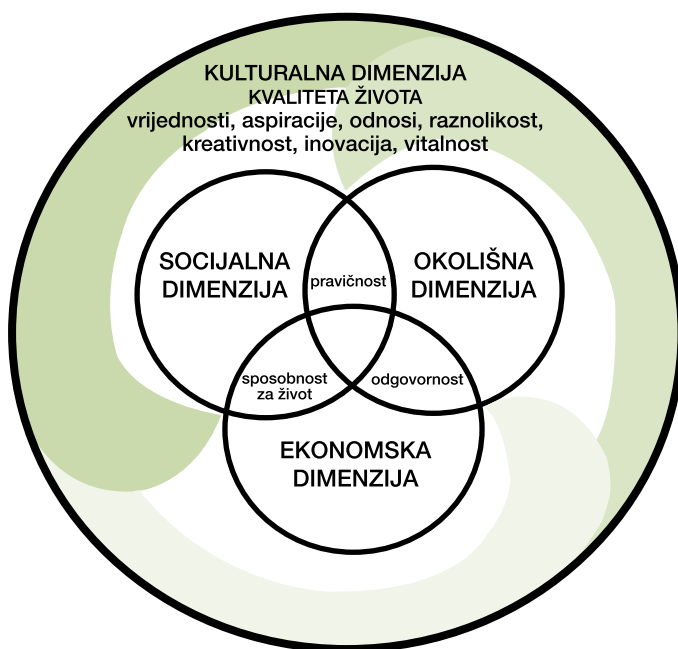
22 Jednu od interpretacija modela integralnog održivog razvoja razradio je i Vladimir Lay (Lay, 2007).

društvenu sferu. Drugim riječima, nastojanja oko održivosti smislena su i učinkovita samo ako svojim utjecajem obuhvate, odnosno povežu i efikasno koordiniraju sva važna područja društvenog života. Takav pothvat, dakle, zahtijeva pomnu koordinaciju relevantnih ekonomskih, političkih, socijalnih, kulturalnih i drugih čimbenika. Ono u čemu se različite koncepcije integralne održivosti doista razlikuju jest rangiranje ključnih sfera društva – ovisno o slici društvenog univerzuma pojedine autorice ili autora.

Primjerice, Jon Hawkes predlaže „četverostupni model održivosti“ (*four-pillar model of sustainability*), koji uključuje četiri međupovezane dimenzije: okolišnu odgovornost, ekonomsko zdravlje, socijalnu jednakost i kulturnu vitalnost. Već sam naslov Hawkesove knjige – *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning* – jasno govori da Hawkes, kao i mnogi drugi autori, ključnu ulogu u planiranju i prakticiranju održivog okolišnog ponašanja pripisuje „četvrtom stupu održivosti“ – kulturi.²³ To, međutim, nipošto ne znači da su ostali sektori (ili „stupovi“) manje važni. Naprotiv, samo njihova skladna suradnja u dobro povezanoj cjelini – i to je osnovni smisao *integralnosti* – jamči učinkovitu primjenu načela „cjelovitog“ održivog razvoja (vidi Sliku 3).

23 Usp. Hawkes, John (2001). *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning*. Commissioned by the Cultural Development Network, Victoria. Melbourne: Common Ground Publishing. Usp. i CECC – Cultural Research Salon – SFU, 2006, *Culture: The Fourth Pillar of Sustainability* (<http://www.cultureandcommunities.ca/downloads/Salons/Salon3-handout.pdf>).

24 Runnalls, Catherine R. (2006). *Choreographing community sustainability: The importance of cultural planning to community viability*. Unpublished thesis, Masters of Arts in Leadership and Training, Victoria, BC: Royal Rhodes University.

Marija GEIGER ZEMAN
Zdenko ZEMAN
**Uvod u sociologiju
(održivih) zajednica:**
Lokalna zajednica
i integralni održivi razvoj

Slika 3:
Četverostupni model
održivosti (Runnals,²⁴ prema:
Duxbury & Gillete, 2007:14)

Održiva zajednica – ideal 21. stoljeća?

Kao što smo već naglasili, čini se da su se napori oko postizanja održivosti u razvoju, ali i u drugim oblicima uređivanja društvenog i individualnog života, tijekom posljednjeg desetljeća konačno uspjeli usredotočiti na razinu na kojoj imaju najviše smisla – onu lokalne zajednice. Pritom pod lokalnom zajednicom ne treba misliti samo male zajednice, poput manjih mjesta ili četvrti u gradovima. Zajednice obuhvaćaju i velike gradove ili gradske aglomeracije, pa i cijele države, jer ono što zajednicu čini zajednicom – svjesna okupljenost i djelovanje socijalnih aktera oko određenih ciljeva i vrednota – ne podliježe prostornim ograničenjima.

Kao što je poznato, dobra je zajednica višestoljetni ideal o kojem su pisali i snivali mnogobrojni filozofi, umjetnici, proroci i revolucionari. Sve vidljivija i sve kompleksnija ekološka kriza, kao i sve glasnije rasprave o održivu razvoju, utjecale su, nimalo čudno, i na stvaranje novog ideala zajednice – održive zajednice. Što je, dakle, održiva zajednica? Koje su njezine ključne karakteristike? Kako se približiti tom novom idealu? Pokušavajući naznačiti obrise odgovora na ta pitanje, treba se ponajprije podsjetiti da – kao ni u bilo kojem drugom slučaju – ne postoji, niti može postojati, neki univerzalni recept za ostvarivanje održive lokalne zajednice. Neki autori drže da održivost

zajednice nadilazi okvire okolišne prakse i ekonomskog rasta i povezana je s fundamentalnijim nastojanjima oko kreiranja pravednije i pravičnije zajednice, pri čemu najvažniju ulogu ima poticanje socijalnog i kulturnog diverziteta (Beatley & Manning, Roseland, prema: Duxbury & Gillete, 2007: 6). Iz primata lokalnog proizlazi da svaka zajednica specifični sadržaj održivosti na svom području mora definirati polazeći od vlastitih vrijednosti i perspektive, uzimajući pritom u obzir relevantne lokalne ekonomske, socijalne, kulturalne i okolišne aspekte. Povrh toga, procesi odlučivanja moraju, dakako, uključiti sve članove zajednice. Ako u tom pothvatu sve krene onako kako bi trebalo, održiva će se zajednica „ponovno povezati” sa svojim okolišem – kako na praktičnoj, opipljivoj razini (fizičko zdravlje, procjenjivanje otkuda dolaze naši resursi, ‘zatvaranje petlje’) tako i na manje opipljivim razinama emocionalne i duhovne povezanosti (mentalno zdravlje; osjećaj da smo dio ciklusa života, dio prirode, a ne odvojeni od nje)“ (Warburton & Carey, 2008: 7). Mnogi autori, kao i navedene autorice, inzistiraju na shvaćanju da poveznice koje se u tim procesima (iznova) stvaraju između zajednice i lokaliteta nije moguće svesti na puke materijalne činjenice. Jer, po svemu sudeći, ono najvrednije što pritom nastaje nije moguće niti opipati niti „izmjeriti“, pa stoga niti izraziti kvantitativnim pokazateljima.

To, naravno, ne znači da se održivost u životu neke zajednice ne mjeri i vrlo konkretnim, „tvrdim“ pokazateljima. Prema *Sustainable Community Roundtable Report*, u održivoj je zajednici „potrošnja resursa balansirana resursima koje je asimilirao ekosistem“, što znači da je „održivost zajednice umnogome determinirana mrežom resursa koji joj osiguravaju hranu, vlakna, vodu i energetske potrebe te sposobnošću prirodnih sistema da prerađuju vlastiti otpad“. Zajednica je stoga „neodrživa ako troši resurse brže nego što se oni mogu obnoviti i ako proizvodi više otpada nego što ga prirodni sistemi mogu preraditi, ili ako se oslanja na udaljene izvore za zadovoljavanje svojih temeljnih potreba“ (prema: Maida, 2007: 249). Tek na temelju poštivanja tih bazičnih, vrlo opipljivih kriterija, održive zajednice mogu ispunjavati i one suptilnije, ali jednako važne zadaće, koje se sastoje u tome da se „njeguje predanost mjestu, promovira vitalnost i gradi fleksibilnost spram stresa, djeluje kao čuvari te stvaraju veze onkraj zajednice“ (*Northwest Policy Institute*, prema: Maida, 2007: 249).

Iako načela integralnog održivog razvoja zahtijevaju uključivanje svih relevantnih područja ili sfera u okolišno osviještenu analizu i praksu, neki autori ne odustaju od upornog naglašavanja važnosti ekonomskog sektora, koji – radi stožerne uloge u društvu – može biti i golema, go-

Tablica 9: **Komparacija karakteristika neodržive i održive zajednice**
(Northwest Policy Institute, prema: Maida, 2007)

Neodrživa zajednica	Održiva zajednica
<ul style="list-style-type: none"> - troši resurse brže nego što se oni mogu obnoviti; - proizvodi više otpada nego što ga prirodni sistemi mogu preraditi; - oslanja se na udaljene izvore pri zadovoljivanju temeljnih potreba. 	<ul style="list-style-type: none"> - troši resurse primjereno brzini njihova obnavljanja; - proizvodi otpad u količini koju mogu preraditi prirodni sistemi; - oslanja se na bliske izvore za zadovoljivanje temeljnih potreba; - njeguje predanost mjestu; - promovira vitalnost; - djeluje kao čuvar; - stvara veze izvan granica zajednice.

tovo nerješiva smetnja održivom razvoju. Tako, primjerice Maureen Hart inzistira na tročlanom modelu zajednice, ključne komponente koje čine okoliš, ekonomija i društvo. Takvim se modelom zacijelo ne želi ustvrditi da izvan tih sfera nema važnih društvenih čimbenika, nego se ukazuje na, zaoštreno govoreći, najvećeg potencijalnog neprijatelja koji može minirati sve napore oko postizanja održivosti – sferu ekonomije. Prema Maureen Hart, održiva je ona zajednica u kojoj ekonomski, socijalni i okolišni sistemi, koji čine zajednicu, „osiguravaju zdrav, produktivan, smislen život za sve članove zajednice, sadašnje i buduće“. Taj se, pak, zdrav, produktivan i smislen život može osigurati samo na temelju spoznaje da „postoje ograničenja za prirodne, socijalne i izgrađene sisteme o kojima ovisimo“.²⁵

U skladu s tročlanim modelom zajednice (ekonomija–društvo–okoliš), Hart distingvira dva različita koncepta zajednice. Prema prvom – prigodno ćemo ga nazvati *de-*

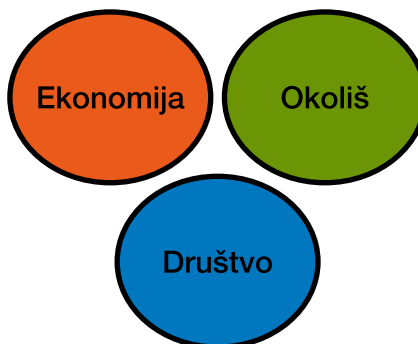
25 Usp. http://www.sustreport.org/issues/sust_comm.html. Autoričini napor dio su šireg pothvata pod naslovom *Sustainability Reporting Program*, ispod kojeg se krije kanadska neovisna i neprofitna organizacija koja, uz pomoć neovisnih stručnjaka te povezana s *Institute for Research and Innovation in Sustainability* pri kanadskom sveučilištu York, proizvodi (i periodično objavljuje na internetu) izvještaj o održivosti za Kanadu, tzv. *Sustainability Report* (usp. <http://www.sustreport.org/>). Ta bi izvješća trebala građankama i građanima Kanade pomoći da bolje razumiju „kritična pitanja i trendove održivosti, koji utječu na zdravlje, bogatstvo i sreću nas i budućih generacija“. Ne treba posebno naglašivati da kanadski *Sustainability Reporting Program* predstavlja dobar primjer ozbiljne društvene akcije, koja ne samo da njeguje svijest o urgentnosti rješavanja okolišnih pitanja, nego pritom demonstrira i – u razvijenim demokracijama posve uobičajeno, u sâm društveni sistem ugrađeno – metodičko nepovjerenje spram političkih institucija.

zintegriranom zajednicom – zajednica se sastoji od tri odvojena, međusobno nepovezana dijela: ekonomije, društva i okoliša, koji se nigdje ne susreću (vidi Sliku 4). Svaki od tih dijelova živi, takoreći, zasebnim životom, prema vlastitoj logici, ali to ne znači da tu nema nikakva utjecaja na druge dijelove. Naprotiv, pravi, veliki problemi za zajednicu proizlaze upravo iz mogućnosti da neki od dijelova utječe na druge dijelove, ali da pritom ne percipira niti respektira njihovu specifičnu logiku. Tu kontroverznu ulogu najčešće igra ekonomija.

Načelno, kad se društvo, ekonomija i okoliš promatraju kao odvojeni, nepovezani dijelovi zajednice, i problemi koji tište zajednicu postaju rascjepkani, a iz tako proizvedenog kaosa neizbježno proizlaze mnoge loše posljedice. Hart navodi nekoliko poznatih primjera:²⁶

- 1) Rješenja problema u jednom dijelu mogu pogoršati problem u drugom dijelu. Primjerice, ono što se možda čini isplativom stanogradnjom, može – zbog prevelike udaljenosti tih stanova od radnih mjesta – rezultirati prometnim zagušenjem i povećanim zagađivanjem zraka.
- 2) Parcijalna rješenja tendiraju stvaranju suprotstavljenih grupa. To dobro ilustrira već notorna opozicija između ekonomije i okoliša, koja stvara dojam da dobit jednog dijela *neizbježno* dovodi do gubitka drugog dijela, i *vice versa*.
- 3) Parcijalna rješenja naginju fokusiranju na kratkoročne dobiti i zanemarivanju dugoročnih rezultata. Primjerice, pesticid DDT se u prvo vrijeme primjene činio dobrim rješenjem za goleme probleme s insektima i nametnicima, no dugoročni su se efekti njegove uporabe pokazali katastrofalnima.

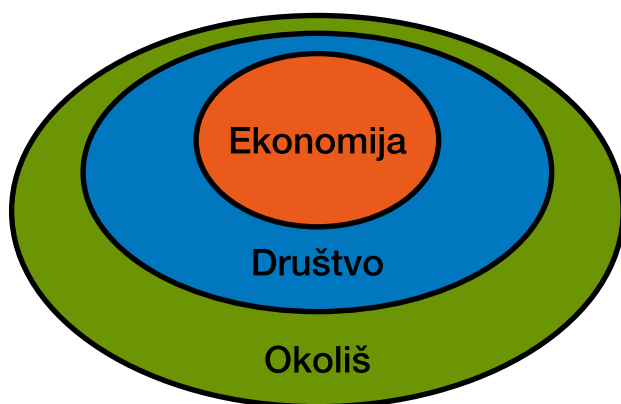
Slika 4:
Dezintegrirana zajednica

Izvor: *Hart Environmental Data*
(prema: http://www.sustreport.org/issues/sust_comm.html)

Prema drugom konceptu – nazvat ćemo ga *integriranom* zajednicom – zajednica funkcionira poput triju koncentričnih krugova: ekonomija djeluje unutar društva, a društvo i ekonomija funkcioniraju unutar okoliša (vidi Sliku 5). Takvo shvaćanje odnosa između ekonomije, društva i okoliša omogućuje pogled na strukturu i unutar-nju raščlanjenost zajednice kao cjeline u kojoj dijelovi ne gube samobitnost, nego bivaju priznati u svojoj posebnosti i, u skladu s time, koordinirani u funkcionalnu, svim akterima „prijateljsku“ cjelinu.

Marija GEIGER ZEMAN
Zdenko ZEMAN
**Uvod u sociologiju
(održivih) zajednica:**
Lokalna zajednica
i integralni održivi razvoj

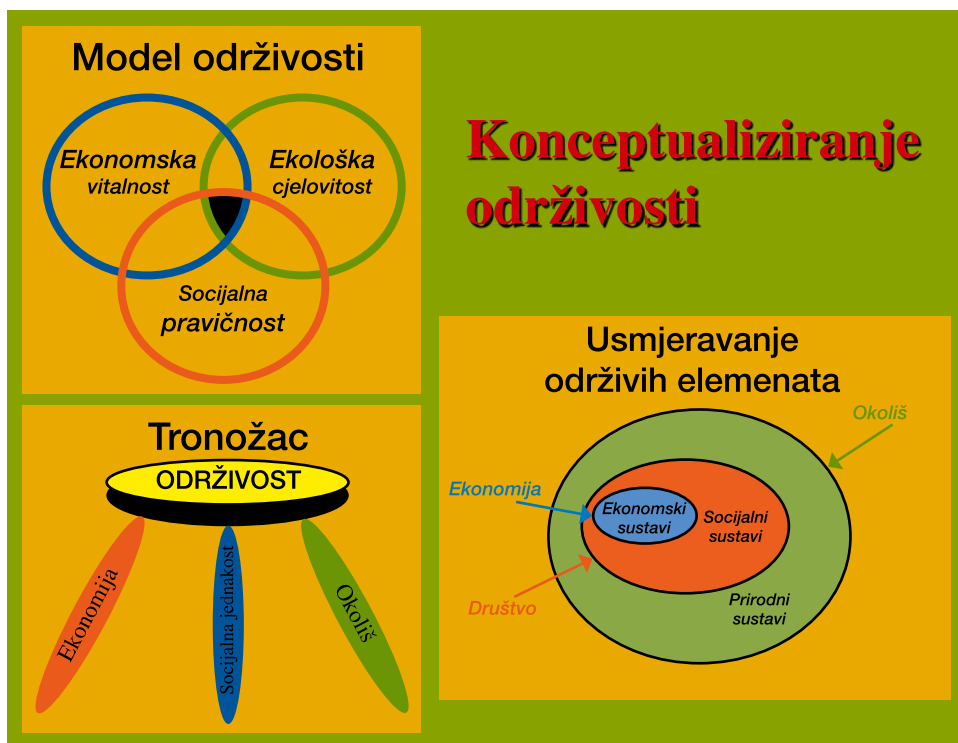

Slika 5:
Integrirana zajednica

Izvor: *Hart Environmental Data*
(prema: http://www.sustreport.org/issues/sust_comm.html)

Tročlani model zajednice sastavljene od tri ravnopravna elementa (ekonomija–društvo–okoliš) dobro ilustriraju i sheme na Slici 6, pri čemu se posebno zornom pokazuje slika tronošca. Identičnost njegovih nožica, naime, sugerira ravnopravnost svih elemenata, koji, po naravi stvari, samo *zajedno* mogu „nositi“ zajednicu. Makne li se bilo koja od nožica – svedjedno koja! – tronošca više nema. Metafora tronošca smisao integralnosti čini gotovo opipljivim.

Svaku zajednicu, kao što smo već naglasili, odlikuju specifične okolnosti i potrebe glede kvalitete života, pa se težnje prema održivom razvoju najartikuliranije manifestiraju kroz osebujne lokalne prakse. U tom se sklopu presudnom pokazuje participacija tzv. običnih građana, poradi čije se faktičke opsežnosti i intenziteta danas čak može govoriti o „pokretu održivih zajednica“ (*sustainable community movement*). Angažman građana tom „pokretu“ priskrbljuje dragocjeni materijal praktičnih iskustava i intuitivnih uvida koji pomažu u kreiranju primjerenih indikatora održivosti te u motrenju i procjenjivanju okolišno relevantnih procesa (Maida, 2007: 2).

Slika 6:
Konceptualizacija
održivosti

Izvor: *Sustainability Now!*
(<http://www.sustainability-now.org/bioregionalism.htm>)

Kreiranje i razvijanje inicijative za održivost u zajednici:

- 1) Grupa volontera ili organizacija formira trajniju „vladajuću strukturu“ za potporu naporima za postizanje održivosti;
- 2) Kreiranje vizije održive zajednice – nastoji se domisliti odgovore na pitanja što održivost znači zajednici, kako se želi da zajednica izgleda za dvadeset, pedeset, sto godina... U toj se fazi organiziraju mnoge javne diskusije i forumi kako bi se došlo do zajedničke, konsenzualne vizije zajednice;
- 3) Postavljanje ciljeva i svrha te određivanje njihovih indikatora;
- 4) Razvijanje vodećih načela održivosti;
- 5) Osmišljavanje i rangiranje potencijalnih aktivnosti prema prioritetu;
- 6) Izbor i implementacija aktivnosti;
- 7) Evaluacija napretka i revizija aktivnosti usklađena s tom evaluacijom.

Izvor: Lachman, 1997: 13-16.

Organiziranje zajednice za održivost – uspješni primjeri

U knjizi *Linking Sustainable Community Activities to Pollution Prevention. A Sourcebook* (1997.) Beth Lachman na dva konkretna američka primjera pokazuje kako se zajednice mogu organizirati i kreirati projekte kojima je cilj razvoj održivosti. Autorica pritom razlikuje dva temeljna pristupa: (1) pristup okolišnim problemima/pitanjima i (2) funkcionalni pristup, koja se u praksi najčešće kombiniraju. Neke će zajednice svoju aktivnost usmjeriti na identificiranje i rad na ekonomskim, socijalnim i okolišnim problemima koji su ili najurgentniji ili su vrednovani kao najvažniji. Mnoge zajednice također, ističe Lachman, organiziraju svoje aktivnosti oko temeljnih elemenata zajednice – izgrađeni okoliš (rezidencijalni i poslovni objekti...), transport (mobilnost, pristup transportu...), voda (pitka i zagađena) i otpad (kruti otpad, opasni otpad), flora i fauna (zelene površine, parkovi, zaštićene vrste, ekosistem...) (Lachman, 1997: 16-17).

Primjer 1. Eko-selo Ithaca

Više od stotinu ljudi angažiranih u eko-selu Ithaca kreiralo je tijekom devet mjeseci *Smjernice za razvoj (Guidelines for Development)* koje se odnose na deset područja: rezidencijalne četvrti, „Centar sela“ (*Village Center complex*), poljoprivredu, transport i promet, prirodni izvori i obnovljivost, vode i otpadne vode, krupni otpad, energija, građevni materijali, socijalni elementi. Navedena područja obuhvaćaju pet glavnih funkcionalnih i fizičkih elemenata zajednice (izgrađeni okoliš, transport, energija, voda, flora i fauna), ali i na važne socijalne elemente zajednice. Smjernice su fokusirane na praktične ciljeve (primjerice, maksimiziranje otvorenog prostora), odnosno većina ih je usmjerena na rješavanje problema povezanih sa specifičnim funkcionalnim elementima (Lachman, 1997: 17-18).

Primjer 2. Cambridge Civic Forums

Civilni forum u Cambridgeu, Massachusetts, jest zajednički projekt Centra za civilno umreživanje (*Center for Civic Networking*), Centra za obrazovanje odraslih (*Cambridge Center for Adult Education*), Multikulturnog umjetničkog centra (*Cambridge Multicultural Arts Center*) i Održive koalicije Cambridge (*Sustainable Cambridge Coalition*). Projekt je okupio građane da promišljaju „zdravu održivu budućnost svoje zajednice“. Na forumima su članovi zajednice razgovarali, definirali zajedničku viziju i sudjelovali u stvaranju akcijskog plana za budućnost grada. Razgovori su bili organizirani oko sedam sfera: ekologija, izgrađeni okoliš, zdravlje

i blagostanje (fizičko i mentalno zdravlje), edukacija i trening, gospodarstvo i zaposlenost, socijalna pravda i uprava, umjetnost i transcendentne vrijednosti. Evidentno je da su na forumima propitivana mnoga pitanja, pri čemu je poseban naglasak bio na pravdi, zdravlju, umjetnosti, odnosno socijalnim i filozofskim pitanjima koja se drže važnim za kvalitetan opstanak zajednice i svih njezinih članova. Pritom je naglasak uvijek bio na viziji i planiranju (Lachman, 1997: 18-19).

Izvor: Lachman, 1997.

Iz svega što je dosad rečeno jasno je da se, kad se govori o održivoj zajednici, ne misli na nešto autarkično ili izolirano od ostatka svijeta. Naprotiv, takva je zajednica dobro povezana i ovisna u dobrom smislu te riječi – ne samo o regiji u kojoj se nalazi nego i o širem društvu te, na koncu, o svijetu kao cjelini. Zato je ideja održive zajednice povezana s afirmacijom komunikacije, kooperacije i kompromisa između niza aktera (javnost, znanost, industrija, vlada, okolišne grupe, grupe u lokalnoj zajednici).

Održiva je ona zajednica koja:

1. Prepoznaje da se rast zbiva unutar nekih limita i da je, u konačnici, ograničen nosivim kapacitetom okoliša;
2. Cijeni kulturalni diverzitet;
3. Respektira druge oblike života i podupire biodiverzitet;
4. Posjeduje vrijednosti koje dijele članovi zajednice (promovirane kroz edukaciju za održivost);
5. Primjenjuje ekološko odlučivanje (integrira okolišne kriterije u upravu, biznis i osobno odlučivanje);
6. Odluke i planove donosi na balansiran, otvoren i fleksibilan način, koji uključuje perspektive socijalnih, zdravstvenih, ekonomskih i okolišnih sektora zajednice;
7. Najbolje rabi lokalne napore i resurse (njegujući odlučivanje na lokalnoj razini);
8. Koristi obnovljive i pouzdane izvore energije;
9. Minimizira štete u prirodnom okolišu;
10. Potiče djelatnosti koje rabe materijale u kontinuiranim ciklusima.
I kao rezultat svega toga, održiva zajednica:
11. Ne ugrožava održivost drugih zajednica (geografska perspektiva);
12. Ne ugrožava održivost budućih generacija (temporalna perspektiva).

Izvor: A Vision of Community Sustainability: Model, Principles, *Ontario Round Table on Environment and Economy*, http://www.globallearningnj.org/global_ata/a_vision_of_community_sustainability.htm.

Razvoj održive zajednice povezan je s potragom za autentičnijom egzistencijom – autentičnim odnosom spram prirode i autentičnim smislom zajednice, čime se afirmiraju holizam i inkluzivnost te transcendiraju dualizmi koji suprotstavljaju ekonomiju prirodi i ljudsku zajednicu ne-ljudskim zajednicama (Bridger & Luloff, 2001). Ta načela, međutim, treba operacionalizirati, odnosno prevesti na razinu svakodnevnih okolišno osviještene prakse u održivoj lokalnoj zajednici. Na tragu te potrebe, Bridger i Luloff nude pet povezanih dimenzija pomoću kojih možemo definirati „idealnu tipičnu održivu zajednicu“ (Bridger & Luloff, 2001: 462-463):

- 1) Povećanje lokalne ekonomske raznolikosti;
- 2) Oslanjanje na vlastite snage, posebno u području ekonomije, što ne treba brkati s ekonomskom samodovoljnošću (autarkijom) – održive zajednice ne prekidaju veze sa širim ekonomskim strukturama, ali nastoje povećati vlastito ekonomsko „zdravlje“, tako što stvaraju lokalna tržišta, potiču lokalnu proizvodnju dobara koja su se nekoć uvozila, stimuliraju veću suradnju među lokalnim akterima itd.;
- 3) Reduciranje energije koja se troši, brižljivo upravljanje resursima i recikliranje otpada;
- 4) Zaštita i povećanje biološkog i okolišnog diverziteta te mudro upravljanje prirodnim resursima;
- 5) Posvećenost socijalnoj pravdi (skrb oko osiguranja stanovanja i zaposlenosti svih stanovnika, uz izbjegavanje klasno i rasno utemeljene prostorne separacije, osiguravanje jednakosti šansi u pristupu javnim službama, osposobljavanje svih građana za učinkovito participiranje u procesima lokalnog donošenja odluka).

Ovdje nije naodmet skrenuti pozornost na činjenicu da posljednja od nabrojanih dimenzija „idealne tipične održive zajednice“ – posvećenost socijalnoj pravdi – prelazi granice pukog ekonomski motiviranog rezoniranja i ulazi u područje onoga što se tradicionalno kvalificira *moralnom* problematikom. To u određenoj mjeri vrijedi i za četvrtu dimenziju, no u tom se slučaju radi (i) o širenju područja moralnosti na ne-ljudsku zajednicu. Ulaženje u sferu morala ovdje spominjemo tek da bismo – bez ulaženja u detalje – samo naznačili postojanje jednog šireg ili, bolje, dubljeg usidrenja motivacije svakog okolišno osviještenog djelovanja – neovisno o tome koliko su ga doista (ne)svjesni okolišno osviješteni akteri.

Održiva zajednica i svakodnevni život

Kao što smo već spomenuli (u bilješci 1 ovog poglavlja), poznati sociolog Peter Sztompka (u članku znakovita naslova, *The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology*, usp. Sztompka, 2008) propituje zanimljiv recentni zaokret u sociologiji – okretanje onome što se nekoć (u okvirima *mainstream* sociologije) smatralo trivijalnim: fenomenima svakodnevnoga života. U sklopu tog važnog tematsko-problemskog zaokreta zbiva se i značajan metodološko-metodički obrat: standardna kvantitativna, masovna istraživanja ustupaju mjesto dubinskim, interpretativnim i kvalitativnim istraživanjima, koja su okrenuta vizualno dohvatljivim aspektima društvenog života (Sztompka čak govori o „obećanju vizualne sociologije“). Spomenuti zaokret može se jednostavno sažeti (i) u lapidarnom metodičko-metodološkom naputku: „Samo pogledaj oko sebe: to je najbolji savjet za kultiviranje sociološke imaginacije“. Ako taj savjet primijenimo u domeni sociologije okoliša i rasprava o prakticiranju održivosti u zajednici, otvara se jedno posve novo, gotovo neistraženo područje, čiji se temeljni problemski sklop daje svesti na osnovno pitanje: kako se principi održivog življenja mogu konkretno živjeti na mikrorazini – u svakodnevnom životu? Pitanja povezanosti svakodnevnog života i održivosti zahtijevaju analizu niza tematsko-problemskih područja: kvalitete života, potrošnje, transporta, prehrane, javnog angažmana, vođenja kućanstva... Dobar primjer smjernica za takvu analizu pruža i već spominjana bioregionalna perspektiva.

Lokalna Agenda 21

*Agenda 21*²⁷ je identificirala ključne grupe – domaća populacija, žene, mladi, radnici, poljoprivrednici, lokalne vlade, znanstvena zajednica, ekonomija, industrija, nevladine organizacije (NGO) – u podupiranju održivosti kao glavnog svjetskog cilja. U 28. poglavlju prepoznata je važnost lokalne uprave. Istaknuto je da „svaka lokalna uprava treba ući u dijalog sa svojim građanima, lokalnim

27 Kao što je poznato, *Agenda 21* nastaje na tragu poznatog *Brundland Reporta*, koji je, pod naslovom *Our Common Future*, predstavljen 1987. godine. Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (*United Nations Conference on Environment and Development, UNCED*), održana u Rio de Janeiru pet godina kasnije (1992.) donijela je pet važnih dokumenata – jedan od njih jest famozna *Agenda 21*, plan provedbe zaključaka iz Rija, svojevrsan akcijski plan koji je svjetske političke i poslovne elite trebao uvesti u okolišno osviješteno 21. stoljeće (za potpun tekst *Agende 21* vidi: http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_00.shtml).

Konkretan program promjene prema održivom načinu života

- 1) Kupovati lokalno (i organski) uzgojenu hranu.
- 2) Izbjegavati velike trgovačke lance i favorizirati lokalne dućane.
- 3) Tražiti proizvode socijalno i ekološki odgovornih lokalnih kompanija.
- 4) Poznavati ptice, životinje, drveće, bilje i vremenske obrasce vlastitog mjesta te karakteristike zemlje i tipova tla.
- 5) Razumijevati ljudske kulture koje su u prošlosti obitavale na mjestu na kojem se živi i poštivati njihove načine života.
- 6) Upoznati susjede i „brinuti se jedni za druge“.
- 7) Tražiti zabavu koja nastaje na vlastitom području; podržavati lokalne umjetnike, glazbenike, kazališne družine, pripovjedače...
- 8) Manje gledati televizijski program, a više vremena provoditi s voljenim osobama ili susjedima.
- 9) Znati kamo odlazi vlastito smeće i otpad svesti na minimum.
- 10) Znati odakle dolazi voda za piće i racionalno upotrebljavati vodu.
- 11) Znati gdje se i kako proizvodi električna energija kojom se koristi te gdje god je moguće rabiti održive izvore energije, poput solarne energije.
- 12) Glasovati na lokalnim izborima i biti uključen-a u političko odlučivanje.
- 13) Biti izravno uključen-a u obrazovanju vlastite djece.

Izvor: *Great River Institute*
(prema: Geiger & Zeman, 2010b: 389).

organizacijama i privatnim poduzetnicima te usvojiti ‘lokalnu Agendu 21’²⁸, pa se precizira da „kroz konzultacije i izgradnju konsenzusa lokalna uprava može učiti od građana i od lokalne, civilne zajednice, biznisa i industrijskih organizacija te steći informacije koje su joj potrebne za formuliranje najboljih strategija“ (Agenda 21, poglavlje 28, točka 28.3). *Lokalna agenda 21 (LA 21)* ovlašćuje lokalne uprave da provode načela Agende 21 na lokalnoj razini.²⁸ Ona promiče participacijski, dugotrajni, stratejski proces planiranja koji pomaže gradovima i njihovim uprava-

28 *Local Agenda 21* (1996), vidi: <http://www.gdrc.org/uem/la21/la21.html>.

ma da identificiraju lokalne održive prioritete i implemen-
tiraju dugotrajne akcijske planove, pri čemu se građani
охраbruju na participaciju i aktivno sudjelovanje. Njezini
su ključni elementi:²⁹

- 1) Upravljanje i poboljšanje okolišnih performansi lokal-
ne uprave;
- 2) Integriranje ciljeva održivog razvoja u politiku i aktiv-
nosti lokalne uprave;
- 3) Podizanje svijesti i obrazovanje;
- 4) Konzultiranje i uključivanje opće javnosti;
- 5) Partnerstva;
- 6) Mjerenje, praćenje i izvještavanje o napretku prema
održivosti.

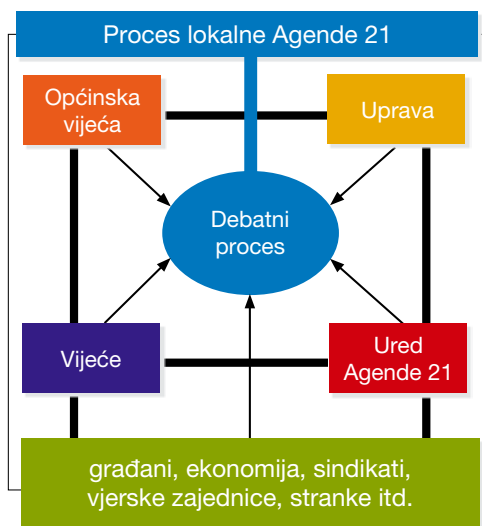
Jedan od ključnih zahtjeva u kreiranju i implemen-
tiranju *LA 21* jest inzistiranje na što većoj participaciji
građana i njihovih udruga.³⁰ To je bitno radi ostvarivanja
sljedećih točaka:

- 1) Reprezentacija – potrebna je veća participacija u pla-
niranju i u procesima odlučivanja;
- 2) Participacija – lokalno stanovništvo treba izraziti svo-
je stavove o razvoju, idejama i promjenama koje utje-
ču na kvalitetu života;
- 3) Osvješčivanje – lokalno stanovništvo treba poticati
na promišljanje o definiranju problema, alternativ-
nim i mogućim promjenama te o njihovim budućim
utjecajima na život zajednice;
- 4) Pomaganje i podupiranje lokalnog stanovništva u
identificiranju realnih problema i njihova negativna
utjecaja;
- 5) Zagovaranje/zauzimanje – treba osvijetliti lokalne
probleme i inzistirati na pravu svih na participaciju;
- 6) Umrežavanje – valja graditi veze, partnerstva, asocija-
cije i razmjenu s drugim lokalnim grupama.

Naravno, kao što je već navedno, građani nisu jedi-
ni akteri uključeni u procese stvaranja *LA 21*. Riječ je o
suradnji niza lokalnih aktera: lokalne uprave, općinskih
vijeća, vijeća, Ureda *LA 21*, nevladinih udruga, političkih
stranaka, organizacija, vjerskih zajednica... (vidi Sliku 7).

29 Vidi: <http://www.gdrc.org/uem/la21/6-key.html>.

30 Vidi: <http://www.gdrc.org/uem/la21/community.html>.

Marija GEIGER ZEMAN
Zdenko ZEMAN
**Uvod u sociologiju
(održivih) zajednica:**
Lokalna zajednica
i integralni održivi razvoj

Slika 7:
Proces Lokalne Agende 21

Izvor: http://www.dadalos.org/nachhaltigkeit_hr/grundkurs_3.htm

Moguće je detektirati i osnovne principe procesa koji bi se trebali odvijati u okvirima LA 21.³¹

- 1) Sudjelovanje lokalnih vlasti;
- 2) Sudjelovanje stanovništva, posebice žena, mladih, nevladinih organizacija i poduzetnika;
- 3) Dugoročan proces planiranja i razgovora, koji se bazira na integraciji ekonomskih, ekoloških i socijanih aspekata;
- 4) Cilj je program djelovanja s kojim će se svi složiti (konsenzus) i koji je orijentiran na osnove održivog razvoja;
- 5) Riječ je o procesu tijekom kojeg svi sudionici uče jedni od drugih;
- 6) Artikulira se nov način razumijevanja politike (utemeljen na kooperaciji i konsenzusu);
- 7) Postizanje cilja, odnosno kretanje prema njemu, stalno se iznova ispituje na temelju jasnih indikatora.

Aktivnosti nevladinih udruga u partnerstvu s lokalnim zajednicama uglavnom su orijentirane na informiranje (publikacije, rasprava, tisak) ili na organiziranje raznih aktivnosti koje ili izravno djeluju ili, pak, nastoje informirati i poučiti populaciju za okolišno osviješteno djelovanje (primjerice, radionice, čišćenje...): (1) pasivne/aktivne aktivnosti kojima je cilj izgrađivanje okolišne svijesti; (2) iz-

31 Vidi: http://www.dadalos.org/nachhaltigkeit_hr/grundkurs_3.htm.

vještavanje javnosti o utjecajima životnog stila stanovništva na lokalni okoliš; (3) obrazovanje i ostale interaktivne inicijative s ciljem povećanja znanja o lokalnom i globalnim okolišima; (4) objavljivanje publikacija, vodiča...; (5) organiziranje demonstracija, kreiranje i implementacija pilot programa i projekata; (6) utjecaj na elektronske medije, TV, radio, internet... U nastojanjima da obave sve te raznovrsne zadaće, nevladine bi udruge, dakako, trebale surađivati i s drugim udrugama, i to tako što će: (1) dijeliti informacije o najuspješnijim praksama i tehnikama; (2) podupirati se i međusobno si pomagati; (3) kreirati mreže; (4) istraživati u sferi tehnologije i politike; (5) kreirati baze, publikacije, aktivnosti, organizacije itd.³²

Alborška povelja

Potpisivanjem *Alborške povelje (Aalborg Charter)*³³ ili *Povelje europskih gradova i mjesta o održivosti*, 1994. godine, europski se gradovi pridružuju *European Sustainable Cities & Towns Campaign* za ostvarivanje ciljeva LA 21. Do 2009. godine tu je Povelju potpisalo 2746 gradova, od toga 22 iz Hrvatske (Bilje, Brod Moravice, Čabar, Čavle, Crikvenica, Delnice, Fužine, Karlovac, Kastav, Koprivnica, Kostrena, Lokve, Lovran, Omišalj, Osijek, Osječko-baranjska županija, Primorsko-goranska županija, Rijeka, Skrad, Sunja, Vrbovsko, Zagreb).³⁴

Alborška povelja (Aalborg Charter) ili Povelja europskih gradova i mjesta o održivosti (1994.)

Povelju su usvojili sudionici *Europske konferencije o održivim gradovima i mjestima*, 27. svibnja 1994. u Aalborgu (Danska). Dokument se sastoji od tri dijela: (1) *Deklaracija o konsenzusu: europski gradovi i mjesta na putu održivosti*; (2) *Europska kampanja za održive gradove i mjesta*; (3) *Uključivanje u procese Lokalne agende 21: lokalni planovi djelovanja u postizanju održivosti*.

Pogledajmo detaljnije prvi dio *Povelje*, onaj naslovljen *Deklaracija o konsenzusu: europski gradovi i mjesta na putu održivosti*. Uloga europskih gradova bila je iznimno važna kroz povijest. Oni su „uz obitelj i užu zajednicu predstavljali osnovni element naših društava i država. Gradovi su bili središta in-

32 Vidi: <http://www.gdrc.org/uem/la21/community.html>.

33 Vidi: <http://www.aalborgplus10.dk/>.

34 Točnije, radi se o dvadeset gradova i dvije županije. Za popis potpisnika Povelje sa stanjem zaključno 23. veljače 2010. vidi: http://www.aalborgplus10.dk/media/pdf2010/short_list_23-02-2010.pdf.

dustrije, obrta, trgovine, obrazovanja i vlasti“. U povelji su gradovi-potpisnici eksplicitno priznali odgovornost „za mnoge probleme okoliša s kojima se suočuje ljudski rod“, što je od iznimne važnosti s obzirom na činjenicu da „80% europske populacije živi u gradskim područjima“. Povelja ističe važnost održivih lokalnih zajednica, jer se „održivi život ljudi na ovom planetu ne može postići bez održivih lokalnih zajednica“, jer „lokalna je vlast najbliža... žarištima problema okoliša i građanima“ te je „suodgovorna...s institucijama vlasti na svim razinama, za dobrobit ljudi i prirode“, pa „gradovi i mjesta imaju ključnu ulogu u procesu mijenjanja načina života, proizvodnje, potrošnje i obrazaca uređenja prostora“.

Kad je riječ o pojmu i načelima održivosti, gradovi/mjesta-potpisnici prihvaćaju ideju održivog razvoja kao vodeću ideju koja „pomaže da svoj standard življenja temeljimo na prihvatnom kapacitetu prirode“, pri čemu se teži „postizanju društvene pravde, održivih gospodarstava i održivosti okoliša“. Povrh toga, „društvena se pravda mora temeljiti na gospodarskoj održivosti i jednakosti, što zahtijeva održivost okoliša. Smisao održivosti okoliša jest očuvanje prirodnih dobara“.

U *Povelji* su definirane i lokalne strategije za postizanje održivosti – rješavanje nesklada u „gradskoj arhitekturi, društvu, gospodarstvu, politici, prirodnim izvorima i okolišu, koji nanosi štetu našem suvremenom svijetu“, a sve to „na cjelovit, sveobuhvatan i održiv način“, imajući na umu sve razlike – „s obzirom na to da se gradovi međusobno razlikuju, svaki mora naći svoj put prema održivosti“.

Održivost je definirana „kao lokalni stvaralački proces koji teži postizanju sklada i obuhvaća sva područja lokalnog odlučivanja“, čime se osiguravaju permanentne „povratne informacije o djelovanju koje vodi k postizanju sklada u gradskom ekosustavu, ali i o suprotnim djelovanjima. Gradeći gradsku upravu na informacijama prikupljenim u takvom procesu, grad bi trebao djelovati kao organska cjelina u kojoj će biti vidljivi učinci svih važnih djelatnosti“. Na taj način i grad i građani „imaju mogućnost izbora na temelju informacija“. Takav proces upravljanja ima naglašenu intrageneracijsku i intergeneracijsku komponentu jer se donesene odluke odnose na interese sadašnjih i „dobrobit budućih naraštaja“.

Problemi s kojima se gradovi suočuju rješavaju se odmah, bez odlaganja, i to na gradskom nivou.

I gradsko gospodarstvo treba biti održivog usmjernja, pa se prednost daje ulaganjima „u očuvanje preostalih prirodnih dobara“ („zalihe podzemnih voda, tlo, staništa rijetkih vrsta“, „poticanje rasta prirodnih dobara snižavanjem današnje razine njihova iskorištavanja“; „ulaganja kojima se smanjuje

pritisak na zalihe prirodnih bogatstava povećavanjem uzgojenih prirodnih bogatstava“ (primjerice, parkovi za rekreaciju u središtima gradova radi smanjivanja pritiska na prirodne šume); „povećanje učinkovitosti krajnje primjene proizvoda“ (primjerice, energetske kuće, gradski promet koji ne šteti okolišu).

Povelja ističe društvenu jednakost kao temelj održivosti gradske sredine, s obzirom na činjenicu da „problemi okoliša najteže pogađaju siromašne koji ih nisu sposobni rješavati... Neravnomjerna raspodjela bogatstva uzrokuje ponašanje koje ne vodi održivosti i otežava promjenu takvog ponašanja“. Za tu se svrhu nastoji ujediniti osnovne društvene potrebe građana, zdravstvenu zaštitu, zapošljavanje i stambene programe sa zaštitom okoliša.

Potpisnici Povelje obvezuju se na:

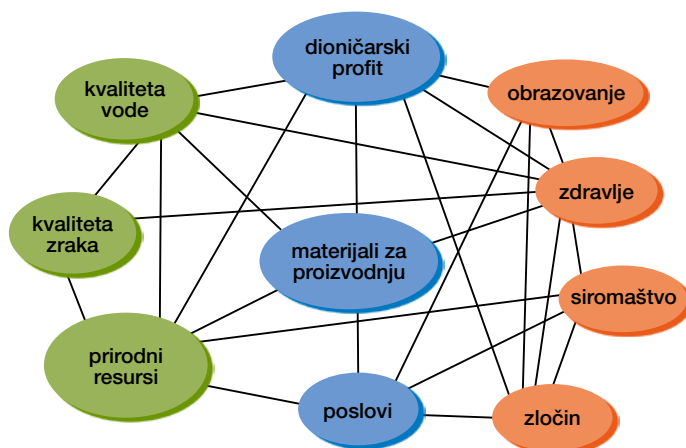
- primjenu obrazaca održive namjene zemljišta i održivog kretanja u gradu,
- odgovornost za globalnu klimu,
- sprečavanje trovanja i onečišćivanja ekosustava,
- preuzimanje odgovornosti za reorganizaciju „radi postizanja održivosti“, pri čemu je „važno da na lokalnoj razini postoji dostatna moć i da lokalne vlasti imaju čvrstu financijsku osnovu“,
- suradnju „sa svim dijelovima naših zajednica – građanima, gospodarstvom, interesnim skupinama“ te osiguravanje pristupa svim informacijama, kao i „mogućnost sudjelovanja u postupcima lokalnog odlučivanja“. Uz to se obvezuju i na „mogućnosti za obuku i obrazovanje na području održivosti“,
- primjenu raspoloživih političkih i tehničkih alata za „vođenje grada kao ekosustava“.

Izvor: *The European Sustainable Cities & Towns Campaign*, http://sustainable-cities.eu/upload/pdf_files/ac_croatian.pdf

Kad je riječ o procjenjivanju stupnja napretka prema održivom razvoju, svakako treba spomenuti i tzv. *Bellagio principe*. U talijanskom se gradu Bellagiu 1996. godine sastala skupina znanstvenika i aktivista te razvila nove načine mjerenja i procjenjivanja toga napretka. *Bellagio principi*³⁵ tako mogu poslužiti kao koristan orijentir u pokušajima procjenjivanja, izbora i dizajniranja indikatora, njihove interpretacije te, u konačnici, prezentacije rezultata (Maida, 2007: 1).

35 Usp. *Bellagio Principles: Guidelines for the Practical Assessment of Progress Towards Sustainable Development* (1997). Winnipeg, Manitoba, Canada: International Institute for Sustainable Development.

Nije se teško složiti s konstatacijom da je *indikator* nešto što nam pomaže da shvatimo gdje smo, kamo idemo i koliko smo daleko od zadanog cilja. Indikatori održive zajednice ukazuje nam tako na „područja na kojima su veze između ekonomije, okoliša i društva slabe“,³⁶ pomažući nam da vidimo gdje su problemi te da naslutimo načine njihova rješavanja. Održivost ne priznaje prividnu rascjepkanost društva na nepovezane sfere, nego, naprotiv, zahtijeva „integrirani pogled na svijet“, i stoga barata multidimenzionalnim indikatorima koji pokazuju na koje su načine povezani ekonomija, okoliš i društvo. Složenost tih veza i odnosa može se nazrijeti i iz Slike 8:

Slika 8:
Indikatori održivosti

Izvor: *What is an indicator of sustainability?*, <http://www.sustainablemeasures.com/Indicators/WhatIs.html>

Procjenjivanje stupnja napretka na putu k održivosti može početi istraživanjem po uobičajenim putanjama, ali pokušavajući odgovoriti na pitanje: *kako se zajednica promijenila tijekom posljednjih 20-40 godina?*

- 1) Kako se zajednica promijenila na planu *ekonomije*? Je li manje ili više dobro plaćenih poslova? Rade li ljudi više, a zarađuju manje, ili većina uglavnom živi dobro? Ima li više ili manje siromašnih i beskućnika? Je li teže ili lakše pronaći dom?
- 2) Kako se zajednica promijenila na *socijalnom* planu? Ima li više ili manje zločina? Ima li više ili manje volontera? Ima li više ili manje zaposlenih u upravi zajednice?

³⁶ *What is an indicator of sustainability?*, vidi: <http://www.sustainablemeasures.com/Indicators/WhatIs.html>.

- 3) Kako se promijenio *okoliš*? Je li kvaliteta zraka u urbanim sredinama bolja ili lošija? Je li kvaliteta vode bolja ili lošija?³⁷

Naznačena je pitanja, dakako, moguće (pa i poželjno) dalje širiti, odnosno specificirati – svaka konkretna zajednica ima posebne značajke koje moraju ući u upitnik.

U skladu sa svime što je ovdje rečeno, Alan Fricker mjere održivosti drži amalgamom ekonomskih, okolišnih i socijalnih indikatora. No, kad je riječ o održivosti, mora se, inzistira on, gledati i onkraj konvencionalnih mjerila, pa uzeti u obzir i kvalitativne indikatore: osjećaj kvalitete života, blagostanja, pripadanja, povezanosti i harmonije, osjećaj sigurnosti i zaštićenosti, osjećaj povezanosti s drugima te osjećaj naše povezanosti s planetom (Fricker, 2006: 197-198). Fricker, dakako, razumije nelagodu „profesionalaca“ kad se nađu izvan svijeta kvantitativnih mjerila i pokazatelja, no s pravom podsjeća da ćemo, „ako isključimo kvalitativne kriterije... vjerojatno isključiti neke esencijalne crte održivosti“ (Fricker, 2006: 198). Povrh toga, praćenje održivosti je dugotrajan proces. Pritom su potrebne fleksibilnost i spremnost na promjenu tijekom vremena – preferencije se mogu mijenjati i u kraćim razdobljima. To je ne samo moguće nego i posve legitimno.

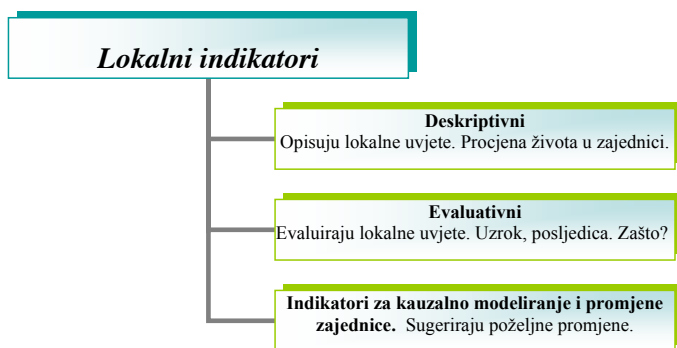
Već smo istaknuli da je održivost povezana s *kvalitetom života i kvalitetom zajednice*. Prema Lyonu, visoka kvaliteta naših života uključuje šest komponenti zajednice: (1) javnu sigurnost, (2) snažnu ekonomiju, (3) zdravstvenu skrb, (4) obrazovne mogućnosti, (5) čist i zdrav okoliš i (6) optimalnu veličinu populacije (Lyon, 1999: 243). Te su komponente, čini se, u tolikoj mjeri bazične da o njima gotovo da i ne treba raspravljati. Njihova je važnost neupitna, a i mjerljive su. Dakako, sve ih je moguće prevesti na lokalnu razinu. Kao lokalni indikatori one se obično dijele na dvije vrste (Lyon, 1999: 145): (1) *objektivni* indikatori, koji mjere aktualne događaje ili *činjenice*, poput lokalne stope kriminala, i (2) *subjektivni* indikatori, koji mjere *stavove* prema događajima ili činjenicama, koji se, primjerice, prikupljaju anketama o strahu od kriminala.

Lokalne je indikatore moguće rabiti na tri različita načina (Lyon, 1999: 148-150): (1) za *deskripciju* lokalnih uvjeta, (2) za *evaluaciju* lokalnih uvjeta i (3) za *propisivanje* promjene lokalnih uvjeta (indikatori za kauzalno modeliranje i promjenu zajednice) (vidi Sliku 9). Deskripcija je najjednostavniji postupak. Primjerice, odabrani se

37 *Sustainable measures: What is sustainability, anyway?*, vidi: <http://www.sustainablemeasures.com>.

uzorak lokalnog stanovništva anketno izjašnjava o tome kako se osjeća u vezi sa svojom zajednicom, ili se rabe dostupni statistički podaci o siromaštvu, stopi kriminala itd., ili se, još bolje, svi ti podaci kombiniraju u kompozitnu sliku. To često nije dovoljno, odnosno ne mora biti odveć jasan smisao dobivenih podataka. No, kad se deskriptivski pribavljeni podaci uzmognu komparirati s drugim (usporedivim) podacima, onda postaje mogućom i evaluacija lokalne situacije. Iz tog vrednovanja, pak, logično slijedi i pitanje: *Zašto* je situacija takva kakva jest? To je, drukčije rečeno, pitanje uzroka i posljedica, a s time se neizbježno povezuju i pitanja o poželjnom smjeru razvoja zajednice. Najviši oblik uporabe lokalnih indikatora očituje se u dvo-taktnom postupku: prvo, može se objasniti zašto je razina kvalitete života u zajednici na trenutačnom stupnju i, drugo, propisuju se promjene u „strukturi zajednice“ koje će poboljšati kvalitetu lokalnog života. Lyon trezveno ustvrđuje da je ova treća, „vrhovna uporaba lokalnih indikatora“ (Lyon, 1999: 150) više stvar želja nego aktualnih mogućnosti – krajnji domet njihove uporabe jest evaluacija.

Marija GEIGER ZEMAN
Zdenko ZEMAN
**Uvod u sociologiju
(održivih) zajednica:**
Lokalna zajednica
i integralni održivi razvoj

Slika 9:
Lokalni indikatori
(prema: Lyon, 1999: 148-150)

Glede komparabilnosti Lyon razlikuje dvije uporabe lokalnih indikatora: *komparacije unutar zajednice* (primjerice, komparacije susjedstva, četvrti) i *usporedbe različitih zajednica* (primjerice, komparacija gradova, urbaniziranih područja, županija itd.) (Lyon, 1999: 151). Istraživanje sveučilišta u Teksasu u studiji *Community analysis research project* (1973.) razvilo je 12 dimenzija kvalitete života baziranih na 25 indikatora zajednice (Lyon, 1989: 153) (vidi Sliku 10).

Slika 10:
 Dimenzije kvalitete života
 (Community analysis
 reserach project)
 (prema: Lyon, 1999: 153)

Na koncu, postoji konsenzus oko bazičnih šest dimenzija kvalitete života zajednice (uz koje bi, drži Lyon, trebalo uključiti i manje uobičajene dimenzije poput političke aktivnosti, etničkog sastava, transporta i okoliša) (Lyon, 1999: 158):

- 1) *Ekonomija* (distribucija zanimanja, prodaja na malo, federalni dohodak, izdaci socijalne skrbi);
- 2) *Obrazovanje* (izdaci po učeniku, mjere obrazovnog postignuća);
- 3) *Zdravstvo* (dječji mortalitet, dostupnost zdravstvene skrbi, izdvajanja za zdravstvo);
- 4) *Stanovanje* (mjerjenje rezidencijalne gustoće);
- 5) *Javna sigurnost* (stopa kriminala i stupnjevi angažmana vatrogasaca i policije);
- 6) *Rasna i spolna diskriminacija* (indicirane stopama nezaposlenosti).

Svemu tome možemo zaključno dodati da je za realizaciju održivosti, po svemu sudeći, doista presudan *locus*, mjesto, lokalitet. Na razini pojedinca to – uzimajući, dakako, u obzir sve raspoložive indikatore – uključuje ponajprije ono (na početku ovog poglavlja spomenuto) „otvoreno, pažljivo, obazrivo, fleksibilno, kreativno, osjećajno i voljeno životno stajalište“ (Hans-Peter Dürr). To

nam stajalište, naime, osvještjuje duboku ukorijenjenost u prirodi, i tako nam posreduje živu spoznaju da održivost, zapravo, ne trpi nikakve odgode, nego se prakticira i *sada* i – posebno – *ovdje*. To, *mutatis mutandis*, vrijedi za zajednicu – ako na održivosti ne poradi *ovdje*, *sada* će joj se, nema nikakve dvojbe, razriješiti u *nikad*.

Marija GEIGER ZEMAN
Zdenko ZEMAN
**Uvod u sociologiju
(održivih) zajednica:**
Lokalna zajednica
i integralni održivi razvoj